

VERBONDENHEID, AUTONOMIE, BILLIJKHEID? Een studie naar relatiesatisfactie bij lesbische paren^o

K. Schreurs en B.P. Buunk*

In dit onderzoek wordt de betekenis van aspecten van verbondenheid voor de kwaliteit van lesbische relaties nagegaan. Onderscheiden worden intimiteit (de psychologische nabijheid en de verwevenheid van de levens van beide partners), afhankelijkheid (de mate waarin men zich afhankelijk voelt van de liefde en aandacht van de ander, en de relatieve plaats die de relatie in het leven van de betrokkene inneemt), en autonomie (het zelfstandig, los van de partner handelen en beslissen). De resultaten van dit onderzoek onder 119 lesbische paren, laten zien dat intimiteit geen band vertoont met autonomie. Afhangelijkheid en autonomie hangen negatief samen.

Relatiesatisfactie wordt vooral beïnvloed door de emotionele intimiteit en in mindere mate door seksuele en sociale intimiteit. Daarnaast blijkt billijkheid in de kosten en baten van de relatie van belang voor de relatiesatisfactie. Autonomie vertoont geen verband met relatiesatisfactie. De satisfactie van het paar is lager naar mate partners meer verschillen in hun opvattingen over sociale intimiteit, in het belang dat ze aan de relatie hechten, in hun autonomie en in hun oordeel over de billijkheid van de relatie.

In Nederland is nog weinig onderzoek naar lesbische relaties gedaan. Dergelijk onderzoek is in de eerste plaats belangrijk omdat steeds meer lesbische paren hulp zoeken bij relatieproblemen en meer kennis over deze relaties daarbij nodig is. Daarnaast bestaat er voor lesbische paren geen algemeen verspreid model waaraan ze zich kunnen spiegelen, zoals het huwelijk dat is voor heteroparen. Bestudering van lesbische relaties kan ons iets leren over de manier waarop mensen zelf vormgeven aan een intieme relatie wanneer er geen duidelijk rolmodel aanwezig is. Tenslotte is het specifieke van lesbische paren dat partners dezelfde sekse hebben. Het is niet ondenkbaar dat, in zoverre vrouw-zijn een effect heeft op hoe men in een intieme relatie staat, dit effect versterkt zal optreden in lesbische relaties.

In dit artikel richten we ons vooral op de rol van verbondenheid en autonomie binnen lesbische relaties. Therapeuten die met lesbische paren werken, melden dat vaak problemen ontstaan omdat vrouwen in een lesbische relatie streven naar een hoge mate van verbondenheid met hun partner en daar zo op gericht zijn dat dit ten

* Dr. Karlein Schreurs, Universitair Docent, Vakgroep Klinische Psychologie en Gezondheidspsychologie, Rijksuniversiteit Utrecht. Postbus 80140, 3508 TC Utrecht.

Prof. dr. Bram P. Buunk, Hoogleraar Sociale Psychologie, Psychologisch Instituut Heymans, Sectie Sociale en Organisationspsychologie, Rijksuniversiteit Groningen. Grote Kruisstraat 2/1, 9717 ME Groningen.

^o Geaccepteerd voor publicatie 26 maart 1992.

koste gaat van hun autonomie (e.g. Elise, 1986). Men verlangt een zeer sterke intimiteit, men wil psychisch en fysiek zo dicht mogelijk bij elkaar zijn, en zich voortdurend emotioneel dicht bij de partner voelen, hetgeen de kwaliteit van de relatie niet zou bevorderen (e.g. Kaufman, Harrison & Hyde, 1984; Lindenbaum, 1985).

Dergelijke observaties van therapeuten hebben hun weerklank gevonden in het empirische onderzoek op dit gebied, waarin de samenhang is nagegaan tussen enerzijds satisfactie en anderzijds diverse indicatoren van versmelting, verbondenheid en intimiteit. Deze onderzoekslijn laat een niet geheel consistent beeld zien. Aan de ene kant vertonen *opvattingen* zoals een traditioneel romantische houding, een positieve attitude tegenover dyadische gehechtheid en tegenover traditionele sekserollen, alsmede een negatieve attitude ten aanzien van persoonlijke autonomie, geen verband met relatiesatisfactie (Peplau e.a., 1982). Anderzijds blijken verschillende indicatoren van *feitelijke* verbondenheid en versmelting en *opvattingen* over persoonlijke autonomie wèl duidelijk samen te hangen met satisfactie in lesbische relaties. Eldridge & Gilbert (1990) vinden bij lesbische paren dat hoge relatiesatisfactie onder andere bepaald wordt door een hoge emotionele, intellectuele en recreatieve intimiteit en door een lage waardering voor persoonlijke autonomie. Daarbij is emotionele intimiteit de belangrijkste voorspeller van relatiesatisfactie. Uit een onderzoek van Kurdek (1988) bleek dat de voorspellers van relatiesatisfactie sterk overeenkwamen bij lesbische en homo-paren. Dit waren: een geringe waardering voor persoonlijke autonomie, het gezamenlijk nemen van beslissingen, en intrinsieke en instrumentele motieven voor de relatie. Over de samenhang tussen feitelijke autonomie en satisfactie in lesbische relaties is weinig bekend.

Aangezien er de nodige conceptuele verwarring bestaat rond begrippen zoals 'verbondenheid', 'versmelting' en 'intimiteit', en 'autonomie', is het nodig een aantal concepten nader te omschrijven en van elkaar te onderscheiden. We onderscheiden twee typen verbondenheid: afhankelijkheid en intimiteit. Van *afhankelijkheid* is sprake wanneer de gedragingen en uitingen van de partner een sterke invloed hebben op hoe men zich voelt. Het gaat hier om de mate waarin men zich afhankelijk voelt van de liefde en aandacht van de ander, en de relatieve plaats die de relatie in het leven van de betrokkene inneemt (Buunk, 1980). Onder *intimiteit* verstaan we de psychologische nabijheid en de verwevenheid van de levens van beide partners, zoals die onder meer tot uiting komt in gezamenlijke vrijetijdsactiviteiten, gezamenlijke vrienden, maar ook in wederzijdse uitwisseling van diepe gevoelens en zich seksueel veilig en geborgen voelen. *Autonomie* is vooral de tegenhanger van emotionele afhankelijkheid, en verwijst in dit onderzoek naar het zelfstandig, los van de partner handelen en beslissen en het zich niet sterk laten beïnvloeden door hetgeen de partner doet en vindt. We onderzoeken zowel de attitudes tegenover de autonomie en intimiteit, als het feitelijk aanwezig zijn hiervan binnen relaties. Daarbij gaat het ons om de vraag hoe de diverse aspecten van autonomie en intimiteit onderling samenhangen, en verband houden met relatiesatisfactie.

Billijkheid in Opbrengsten en Investeringsen

Naast genoemde variabelen speelt ook de verdeling van opbrengsten en investeringen mogelijk een rol in lesbische relaties. Volgens de sociaal psychologische billijkheids-

theorie is er één algemeen rechtvaardigheidsprincipe dat zegt dat de opbrengsten van betrokkenen in verhouding dienen te staan tot hun investeringen. De theorie poneert dat onbillijkheid als onaangenaam beleefd wordt, waardoor de relatiesatisfactie omlaag gaat. In veel onderzoek onder heteroparen is deze veronderstelde relatie tussen de perceptie van billijkheid en relatiesatisfactie aangetoond (voor overzichten zie: Buunk, 1986; Buunk & VanYperen, 1989; VanYperen & Buunk, 1990). In dit onderzoek gaan we na in hoeverre ook in lesbische relaties de partners billijkheid en onbillijkheid waarnemen in de investeringen/opbrengsten balans, welke gevolgen dergelijke percepties hebben voor de satisfactie en hoe belangrijk dergelijke percepties zijn vergeleken met de eerder genoemde factoren, zoals verbondenheid en autonomie.

Verschillen en Overeenkomsten tussen Partners

Terwijl in de meeste onderzoeken de gegevens uitsluitend op het niveau van het individu zijn geanalyseerd, wordt in dit onderzoek ook nagegaan in hoeverre overeenkomsten en verschillen tussen de partners verband houden met satisfactie. Bestaande gegevens met betrekking tot lesbische relaties zijn wat dit betreft tegenstrijdig. Kurdek en Schmitt (1987) rapporteren dat de relatiesatisfactie hoger was naarmate de verschillen tussen de partners in dyadische gehechtheid kleiner waren. Eldridge (1990) vond daarentegen een omgekeerd verband. Naarmate de partners meer verschillen in dyadische gehechtheid, was de relatiesatisfactie hoger. Verschillen in persoonlijke autonomie bleken geen verband te vertonen met relatiesatisfactie, en verschillen in intimiteit hadden een negatieve correlatie met relatiesatisfactie.

Om meer inzicht te krijgen in de samenhang tussen gelijkheid en satisfactie, wordt in dit onderzoek gekeken naar verschillen tussen de partners in demografische kenmerken, in feitelijke verbondenheid en autonomie, en in opvattingen over verbondenheid en autonomie. Dit laatste is met name relevant gezien het grote belang van attitudegelijkheid voor attractie en satisfactie (Bosman & Buunk, 1985).

Samenvattend richt ons onderzoek zich op volgende vragen met betrekking tot Nederlandse vrouwen in lesbische relaties.

1. Wat zijn de onderlinge verbanden tussen aspecten van verbondenheid en autonomie in lesbische relaties?
2. Welke is de samenhang tussen enerzijds aspecten van verbondenheid en autonomie en anderzijds relatiesatisfactie?
3. In hoeverre hangt relatiesatisfactie samen met waargenomen billijkheid in opbrengsten en investeringen, en wat is het relatief belang hiervan vergeleken met de onder 1. genoemde variabelen?
4. Wat zijn de effecten op relatiesatisfactie van verschillen tussen partners onderling, met name in attitudes tegenover intimiteit en autonomie?

Methode

Procedure

De respondenten zijn verworven via advertenties in lesbische en homo-tijdschriften,

via oproepen op diverse bijeenkomsten van lesbische vrouwen en dia deelneemsters. De relaties moesten minstens drie jaar bestaan en beide partners moesten deelnemen. De respondenten kregen ieder een vragenlijst en antwoordenvolpette toege- stuurd. Daarbij is het verzoek gedaan pas met de partner over het onderzoek te praten nadat de vragenlijst teruggestuurd was.

Respondenten

Bij het onderzoek zijn 238 respondenten, 119 lesbische paren betrokken. De leeftijden variëren van 21 tot 63 jaar met een gemiddelde van 34 jaar en een standaarddeviatie van 7.18 jaar. Lager (beroeps)-onderwijs heeft 3% afgerond, 41% heeft een opleiding op het niveau van middelbaar onderwijs en 56% een opleiding op HBO- of universitair niveau. Ongeschoold of geschoold arbeidster is 4%, lager employée is 12%, kleine zelfstandige 5%, middelbare employée 43% en een hoger beroep heeft 36% van de participanten. 52% werkt full-time, 19% werkt part-time, 8% studeert, 21% is werkloos of arbeidsongeschikt. Het gemiddelde bruto-inkomen ligt tussen fl.2000 en fl.3000 per persoon per maand. De steekproef bestaat voor het merendeel uit blanken (97%).

Meetinstrumenten

Tenzij anders aangeven, zijn bij alle schalen 7 antwoordalternatieven aangeboden; ook bij schalen waarbij elders 5 antwoordalternatieven zijn gehanteerd.

Afhankelijkheid

Afhankelijkheid hebben we op twee manieren vastgelegd. Ten eerste door te vragen in hoeverre men zich voor een eigen welbevinden op de partner aangewezen voelt (emotionele afhankelijkheid). Daarnaast is nagegaan hoe belangrijk de relatie is in verhouding tot andere levensgebieden (relatief belang van de relatie).

1. *Emotionele afhankelijkheid* is gemeten met een 9-itemschaal met items als: 'Ik kan me mijn leven zonder mijn partner moeilijk voorstellen.' (Büunk, 1980). Cron- bach's alpha is .82. De antwoordcatergorieën lopen, afhankelijk van de formulering van het item, van (1) nooit tot (7) altijd of van (1) helemaal niet waar tot (7) helemaal waar. Het gemiddelde (M) is 4.9, de standaarddeviatie (SD) bedraagt .97.

2. *Het relatief belang van de relatie* is vastgelegd door de relatie en andere levens- gebieden zoals werk, kinderen, vriend(inn)en en dergelijke, naast elkaar te zetten. Respondenten kruisen bij ieder begrippenpaar aan welk gebied voor hen het belang- rijkst is. De score op deze meting is het totaal aantal keer dat de relatie als belang- rijkste gekozen wordt. Dit kan lopen van 0 tot 6 (M=5.7; SD=.73).

Intimiteit

Wij onderscheiden emotionele intimiteit (gevoelens en vertrouwelijke informatie de- len), sociale intimiteit (het hebben van dezelfde vrienden, het samen bij anderen op bezoek gaan), recreatieve intimiteit (samen de vrije tijd doorbrengen en hobby's delen), en seksuele intimiteit (seksueel contact en zich op dit vlak veilig voelen). Van al deze variabelen worden twee aspecten onderzocht.

1. *Feitelijke intimiteit.* Voor de meting van de diverse aspecten van intimiteit is de Personal Assessment of Intimacy in Relationships Inventory (Schaefer & Olson, 1981), gedeeltelijk vertaald en aangepast. Orthogonale factor-analyse met varimax rotatie levert het best interpreteerbare resultaat op bij vier factoren. Op grond hiervan zijn schalen samengesteld. De gebruikte lijst bevat in totaal 21 items. Bijvoorbeeld: 'Ik bespreek mijn diepste gevoelens met mijn partner.' (emotionele intimiteit), 'Mijn partner en ik gaan samen op bezoek.' (sociale intimiteit), 'We hebben dezelfde interesses.' (recreatieve intimiteit), 'We hebben seks met elkaar.' (seksuele intimiteit). Cronbach's alpha's voor deze steekproef zijn .74 (mate van emotionele intimiteit; $M=5.6$; $SD=.74$), .75 (mate van recreatieve intimiteit; $M=5.0$; $SD=1.02$), .74 (mate van sociale intimiteit; $M=5.2$; $SD=.95$), .73 (mate van seksuele intimiteit; $M=5.2$; $SD=1.14$).

2. *Waardering van intimiteit.* Om de attitudes ten aanzien van intimiteit te meten zijn de items herhaald met de antwoordcategorieën (1) zeer onprettig tot (7) zeer prettig. Cronbach's alpha zijn .73 (waardering voor emotionele intimiteit; $M=6.3$; $SD=.52$), .69 (waardering voor recreatieve intimiteit; $M=5.6$; $SD=.73$), .70 (waardering voor sociale intimiteit; $M=5.6$; $SD=.70$), .66 (waardering voor seksuele intimiteit; $M=6.2$; $SD=.73$).

Autonomie

1. *Feitelijke autonomie.* De voor dit onderzoek ontworpen autonomie-schaal bestaat uit 5 items. Voorbeeld van een (lage autonomie metend) item is: 'Ik voel me door mijn partner bepaald.' Cronbach's alpha is .71 ($M=5.0$; $SD=.85$).

2. *Waardering van autonomie.* Hiertoe zijn de autonomie-items herhaald met de antwoordcategorieën (1) zeer onprettig tot (7) zeer prettig. Cronbach's alpha is .65 ($M=5.3$; $SD=.50$).

Relatiesatisfactie

Bij relatiesatisfactie gaat het om de mate waarin het individu positieve gevoelens ontleent aan de interactie met de partner. Dit is gemeten door middel van de 'Relatiesatisfactie-schaal' (Buunk, 1990). Deze schaal bestaat uit 8 items. Een item als 'Ik overweeg om de relatie met mijn partner te beëindigen', fungeert als indicator van lage relatiesatisfactie. Cronbach's alpha is .87 ($M=5.9$; $SD=.64$). Factoranalyse laat zien dat de items van de relatiesatisfactie-, de emotionele afhankelijkheids-, de autonomie en intimiteitsschalen op verschillende factoren laden.

Billijkheid

Voor de meting van billijkheid is een Nederlandse vertaling gebruikt van de Hatfield Global Measure of Equity/Inequity (VanYperen & Buunk, 1990). Respondenten beoordelen hun eigen relatie-opbrengsten vergeleken met die van de partner. Om een mogelijk lineair verband met relatiesatisfactie te onderzoeken, is dit item gescored van (1) één van beide partners heeft veel meer opbrengsten dan de ander tot (4) beide partners hebben evenveel opbrengsten ($m=3.7$; $SD=.47$).

Verschillen tussen partners

Hierbij betreft het de absolute verschillen tussen de score van partners op genoemde schalen en in demografische kenmerken.

Resultaten

Beschrijvende gegevens over de relaties

De relatieduur is gemiddeld 6.5 jaar ($SD=3.33$) en varieert van 3 tot 21 jaar. 15% van de respondenten heeft één of meerdere kinderen. In 11% van de relaties zijn er inwonende kinderen. 80% van de respondenten woont samen met haar vrouwelijke partner, 1% woont samen met een mannelijke partner, 15% woont alleen en 4% woont in een groep. In het merendeel van de relaties zijn de partners financieel onafhankelijk van elkaar (93%), in 6% is één partner gedeeltelijk afhankelijk van het inkomen van de ander, bij 1% is één partner helemaal financieel afhankelijk van de ander. De meeste respondenten noemen zich lesbisch of homoseksueel (80%), 9% noemt zich biseksueel en 11% benoemt zich niet of weigert zich in dit opzicht te categoriseren. Heteroseksueel noemt geen van de respondenten zich.

Openheid over het feit dat men een lesbische relatie heeft neemt af naarmate het publiek verder afstaat. Voor zover men nog levende ouders en/of zussen en broers heeft, weten de moeders van 99% van de respondenten dat ze een lesbische relatie hebben, de vaders van 98%, de zussen van 99% en de broers van 96%. Degenen die kinderen hebben, hebben hun kinderen op de hoogte gebracht ($N=41$). Van 66% weten alle vriend(inn)en dat men een lesbische relatie heeft, van 28% weten de meeste vriend(inn)en dat, van 6% weten sommige vriend(inn)en het wel andere niet; er is geen respondent waarvan geen enkele vriend(in) op de hoogte is. Bij collega's, mede-studenten of mede-vrijwilligsters is de verdeling als volgt: 62% heeft iedereen op de hoogte gesteld, 31% heeft sommigen wel, anderen niet op de hoogte gesteld en van 2% weet niemand het. In het algemeen ervaart men de reacties van de omgeving op de relatie positief, daarbij zijn vriend(inn)en positiever in hun reactie dan de familie (Schreurs, 1990).

Correlaties tussen afhankelijkheid, intimiteit en autonomie

De verschillende aspecten van verbondenheid blijken met elkaar verband te houden: de mate van intimiteit in verschillende domeinen blijkt samen te hangen met emotionele afhankelijkheid (correlaties van .26 tot .49, $p \leq .001$), en met het relatief belang van de relatie (correlaties van .17 tot .25, $p \leq .01$). De mate van autonomie correleert wel negatief met aspecten van afhankelijkheid, namelijk met emotionele afhankelijkheid ($r = -.32$, $p \leq .001$), maar niet met de verschillende aspecten van intimiteit.

Correlaten van relatiesatisfactie

In de analyses die verderop worden gerapporteerd zijn de individuele achtergrondkenmerken leeftijd, opleidingsniveau, beroepsniveau en inkomen, als controle-

variabelen beschouwd. Alleen leeftijd vertoont een lage correlatie met relatiesatisfactie: naarmate respondenten ouder zijn is hun relatiesatisfactie hoger ($r = .17, p \leq .01$).

In Tabel 1 wordt de samenhang van relatiesatisfactie met de verschillende variabelen gerapporteerd. Opvallend is dat noch de mate van autonomie, noch de waardering voor autonomie verband vertonen met relatiesatisfactie. Dat kennelijk vooral verbondenheid belangrijk is voor de kwaliteit van de relatie, blijkt uit de significante positieve correlaties van emotionele afhankelijkheid, de subschalen van intimiteit en de waardering voor intimiteit met relatiesatisfactie. Voorts blijkt dat hoe belangrijker men de relatie vindt in vergelijking met andere levensgebieden, hoe hoger de relatiesatisfactie is. Tenslotte hangt ook meer gelijkheid tussen de partners in relatie-opbrengsten en -investeringen samen met meer relatiesatisfactie: billijkheid en relatiesatisfactie correleren immers positief.

Tabel 1. Correlaties met relatiesatisfactie (N=238)

Variabelen	r
<i>Afhankelijkheid</i>	
emotionele afhankelijkheid	.42**
relatief belang van de relatie	.25**
<i>Intimiteit</i>	
mate van emotionele intimiteit	.60**
mate van recreatieve intimiteit	.45**
mate van sociale intimiteit	.40**
mate van seksuele intimiteit	.50**
waardering voor emotionele intimiteit	.44**
waardering voor recreatieve intimiteit	.38**
waardering voor sociale intimiteit	.48**
waardering voor seksuele intimiteit	.30**
<i>Autonomie</i>	
mate van autonomie	ns
waardering voor autonomie	ns
<i>Billijkheid</i>	
	.30*

* $p \leq .001$; ** $p \leq .0001$

Voorspelling van relatiesatisfactie

De zojuist beschreven correlaties geven echter nog weinig inzicht in het relatieve belang van de verschillende variabelen voor relatiesatisfactie. Daartoe is een regressie-analyse uitgevoerd met relatiesatisfactie als afhankelijke variabele. Alleen de variabelen die een significante correlatie met relatiesatisfactie vertonen zijn in de analyse gebracht als onafhankelijke variabelen. Dit zijn: emotionele afhankelijkheid, relatief belang van de relatie, de mate van emotionele, recreatieve, seksuele en sociale intimiteit en de mate van billijkheid. Daarnaast is de leeftijd als controlevariabele in de analyse gebracht.

In Tabel 2 zijn de resultaten van de regressie-analyse samengevat. Van de variantie in relatiesatisfactie wordt niet minder dan 54% verklaard door vijf variabelen. Daarvan is emotionele intimiteit, die 35% van de variantie in relatiesatisfactie

verklaart, verreweg de belangrijkste. Ook seksuele intimiteit verklaart een substantieel deel van die variantie, namelijk 9%. Door sociale intimiteit wordt nog eens 5% van de variantie in relatiesatisfactie gebonden. Billijkheid heeft ook belang voor relatiesatisfactie, echter dit belang is lager dan dat van intimiteit: 3% van de variantie in relatiesatisfactie ligt vast door deze variabele. Tenslotte moeten we bij de beoordeling van relatiesatisfactie enigszins rekening houden met de leeftijd van de respondenten, deze verklaart 2% van de variantie. Samenvattend wordt de hoogste satisfactie aangetroffen bij paren die emotioneel veel met elkaar delen, zich seksueel bij elkaar geborgen voelen, een gezamenlijk sociaal leven leiden, en de verdeling van baten en kosten binnen de relatie als gelijk beschouwen.

Tabel 2. Samenvatting van de regressie-analyse ter voorspelling van relatie-satisfactie (N=238)

Variabelen	β	R ² ch	F change
mate van emotionele intimiteit	.40	.35	115.91**
mate van seksuele intimiteit	.27	.09	85.51**
mate van sociale intimiteit	.23	.05	70.19**
billijkheid	.16	.03	58.04**
leeftijd	.13	.02	49.62*
R ²		.54	

* $p \leq 0.001$ ** $p \leq .0001$

Verschillen tussen partners en paar-relatiesatisfactie

Wanneer we het hebben over verschillen tussen partners treedt bij lesbische relaties een methodologisch probleem op omdat we aangewezen zijn op absolute verschillen. Deze zijn gelijk voor beide partners in een relatie en vormen dus eerder een aspect van de relatie dan een kenmerk van de individuen. Bij de analyse kan dan ook niet uitgegaan worden van de individuele relatiesatisfactie, er zal een paar-relatiesatisfactie berekend moeten worden. Dit is hier gebeurd door de individuele satisfactie-scores van de partners te middelen.

Verschillen tussen partners in leeftijd, opleidingsniveau, beroepsniveau en inkomen blijken gering te zijn en geen samenhang te vertonen met relatiesatisfactie. Vooral verschillen in afhankelijkheid correleren met de paar-relatiesatisfactie: hoe meer de partners verschillen in emotionele afhankelijkheid ($r = -.29, p \leq .001$) en relatief belang van de relatie ($r = -.27, p \leq .01$), hoe geringer de satisfactie. Ook verschillen in de mate van autonomie hangen in negatieve zin samen met satisfactie binnen de paren ($r = -.29, p \leq .001$). Verschillen in intimiteit lijken wat minder belangrijk: er is alleen een lage correlatie tussen verschillen in seksuele intimiteit en de paar-relatiesatisfactie ($r = -.21, p \leq .05$). Daarnaast blijken ook verschillen in attitudes, namelijk attitudes over sociale intimiteit, gepaard te gaan met een geringe relatiesatisfactie ($r = -.35, p \leq .0001$). Verschillen in de perceptie van de mate van billijkheid hangen ook negatief samen met de paar-relatiesatisfactie ($r = -.27, p \leq .01$).

Ook hier is een regressie-analyse uitgevoerd met de paar-relatiesatisfactie als afhankelijke variabele en de verschillen die significant correleren als onafhankelijke variabelen. Zoals Tabel 3 laat zien, blijken, afgezien van verschillen in seksuele intimiteit, alle variabelen die significant correleren ook in de regressie-vergelijking te worden opgenomen. De meeste variantie in de paar-relatiesatisfactie wordt verklaard door verschillen in attitudes: verschillen in waardering voor sociale intimiteit verklaren 13%, verschillen in het relatief belang van de relatie nemen 9% voor hun rekening. Zowel verschillen in autonomie als in emotionele afhankelijkheid hebben een negatief effect op relatiesatisfactie. Deze variabelen leggen respectievelijk 6% en 5% van de variantie in paar-relatiesatisfactie vast. Tenslotte verklaren verschillen in billijkheid nog 3% van de variantie in paar-relatiesatisfactie. In totaal wordt 37% van de variantie verklaard. Deze gegevens wijzen erop: de meest gelukkige paren zijn die, waarin de partners zich allebei in eenzelfde mate afhankelijk voelen van de relatie, het eens zijn over wie er binnen de relatie het beste van afkomt, en weinig verschillen in hun waardering van een gezamenlijk sociaal leven.

Tabel 3. Samenvatting van de regressie-analyse ter voorspelling van paar-relatiesatisfactie uit absolute verschillen (N=119).

Variabelen	β	R ² ch	F change
waardering voor sociale intimiteit (D)	-.32	.13	15.0*
relatief belang van de relatie (D)	-.27	.09	13.79*
mate van autonomie (D)	-.22	.06	12.80*
emotionele afhankelijkheid (D)	-.22	.05	12.17*
billijkheid (D)	-.18	.03	11.00*
R ²		.37	

(D) absolute verschillen tussen scores van partners. * $p \leq .0001$

Discussie

In het algemeen wordt het vinden van een balans tussen afstand en nabijheid gezien als een belangrijke taak voor partners in een intieme relatie. Hoewel in dit verband tal van begrippen worden gebruikt, hebben wij ons hier beperkt tot intimiteit, afhankelijkheid en autonomie. De resultaten laten zien dat de twee verschillende aspecten van verbondenheid, intimiteit en afhankelijkheid, met elkaar samenhangen. Er is sprake van meer intimiteit bij vrouwen die een hogere emotionele afhankelijkheid vertonen en de relatie relatief belangrijker vinden. Hoewel autonomie meestal wordt gezien als de tegenhanger van verbondenheid, komen wij tot de bevinding dat intimiteit en autonomie los van elkaar staan, terwijl autonomie wel in negatieve zin verband houdt met afhankelijkheid.

Een volgende onderzoeksvraag betrof het belang van intimiteit, afhankelijkheid en autonomie voor relatiesatisfactie. Hoewel alle aspecten van afhankelijkheid correleren met satisfactie, blijkt uit de regressieanalyses dat afhankelijkheid geen eigen bijdrage levert aan de verklaring van relatiesatisfactie. Tevredenheid met de relatie

blijkt uiteindelijk het best te worden voorspeld door emotionele, seksuele, en in mindere mate, sociale intimiteit. Opvattingen over intimiteit correleren ook met relatiesatisfactie, maar zijn eveneens niet in de regressievergelijking opgenomen. In overeenstemming met ander onderzoek op dit terrein blijkt relatiesatisfactie dus vooral af te hangen van feitelijke interacties en niet zozeer van opvattingen over die interacties (Peplau e.a., 1982; Eldridge & Gilbert, 1990).

De feitelijk ervaren autonomie en attitudes ten aanzien hiervan, vertonen in dit onderzoek geen enkel verband met relatiesatisfactie. Dit is schijnbaar in tegenspraak met Amerikaans onderzoek waarin gevonden wordt dat de relatiesatisfactie lager is naarmate men persoonlijke autonomie sterker waardeert (Eldridge & Gilbert, 1990; Kurdek, 1988). Deze tegenspraak is echter waarschijnlijk het gevolg van verschillen in conceptualisatie en operationalisatie van autonomie. De "Personal Autonomy-scale" (Peplau e.a., 1978) die in Amerikaans onderzoek gebruikt wordt, meet aspecten op het interpersoonlijke vlak, zoals 'Having a supportive group of friends as well as my romantic/sexual partner', terwijl het in onze conceptualisatie vooral gaat het individuele beleven. Niettemin blijven de resultaten over autonomie onverwacht. Therapeuten rapporteren immers dat veel lesbische paren klagen over een gebrek aan autonomie. Mogelijk gaat het vooral bij paren die hulp zoeken om een extreem lage autonomie. Een andere verklaring is dat autonomie meer het individu betreft en niet zozeer de relatie. Het zou dan mogelijk zijn dat men wel tevreden is over de relatie en tegelijkertijd ontevreden over de eigen autonomie.

In onze derde onderzoeksvraag, richtten we de aandacht op de balans van opbrengsten en investeringen in de relatie. De resultaten laten duidelijk zien dat hoe meer vrouwen vinden dat hun eigen opbrengsten en investeringen in verhouding staan met die van hun partner, hoe hoger de relatiesatisfactie is. Deze billijkheid is naast aspecten van intimiteit (en leeftijd), de enige variabele die nog bijdraagt aan de verklaring van variantie in relatiesatisfactie. Dit wijst op het belang van gelijkheid in lesbische relaties, hetgeen ook in andere studies gevonden is (Peplau e.a., 1982; Eldridge, 1990; Kurdek, 1988), en in overeenstemming is met onderzoek naar heteroseksuele relaties (VanYperen en Buunk, 1990). Wel is billijkheid voor relatiesatisfactie in lesbische relaties minder belangrijk dan aspecten van intimiteit.

Onze laatste onderzoeksvraag betreft het effect van verschillen tussen de partners op relatiesatisfactie. In de eerste plaats blijken verschillen tussen partners in demografische kenmerken geen effect te hebben. Mogelijk komt dit omdat deze verschillen in het algemeen klein zijn. Daarnaast is vanuit de sociale psychologie gewezen op het belang van attitudegelijkheid voor satisfactie in intieme relaties. Dat dit ook in lesbische relaties geldt, blijkt uit het gegeven dat de paar-relatiesatisfactie vooral voorspeld wordt uit gelijkheid in waardering voor sociale intimiteit en gelijkheid in het belang dat aan de relatie gehecht wordt ten opzichte van andere levensgebieden. Beide variabelen liggen eerder op het vlak van attitudes. Daarnaast is opvallend dat relatiesatisfactie omlaag gaat met toenemende verschillen tussen partners in emotionele afhankelijkheid en autonomie. Dat is des te opvallender, omdat deze variabelen *geen* rol speelden bij de voorspelling van individuele relatiesatisfactie. Sterker nog, terwijl intimiteit zeer belangrijk is voor de voorspelling van individuele

relatiesatisfactie, spelen verschillen in dit opzicht in het geheel geen rol bij de satisfactie van het paar.

Opmerkelijk is verder dat billijkheid de enige variabele is die zowel bij de individuele als de paar-relatiesatisfactie een rol speelt. Deze satisfactie is lager naarmate partners meer verschillen in hun oordeel over de billijkheid van de relatie. Niet alleen billijkheid op zich, maar ook overeenstemming over de wijze waarop de kosten en baten in de relatie verdeeld zijn, blijkt belangrijk voor de satisfactie in lesbische relaties.

We kunnen concluderen dat, als vrouwen een relatie met een vrouw vormgeven, het delen van gevoelens en vertrouwelijke informatie van groot belang is voor de kwaliteit van die relatie. Echter ook het delen op seksueel gebied en het zich naar buiten toe als paar opstellen zijn belangrijke aspecten voor die kwaliteit. Daarnaast zijn rechtvaardigheid in investeringen en opbrengsten, en geringe verschillen tussen de partners in het oordeel hierover van belang. Partners zijn tenslotte ook meer tevreden over hun relatie als ze meer overeenstemmen in hun opvattingen over het zich naar buiten toe als paar opstellen en in autonomie. Het model wat hieruit naar voren komt sluit aan bij een breder verspreid ideaal van intieme relaties, waarin kameraadschap en gelijkheid tussen de partners centraal staan (Van de Avort, 1987).

Op de vraag in hoeverre de gevonden resultaten nu specifiek zijn voor lesbische relaties of dat dezelfde patronen in heterorelaties terug te vinden zijn, kunnen we op basis van de hier gerapporteerde resultaten nog geen antwoord geven. Het probleem bij vergelijkingen is dat meestal niet expliciet gemaakt wordt met welk type heterorelatie men zou willen vergelijken. Lesbische paren verschillen in een aantal structurele kenmerken haast per definitie van vele heteroparen. In de eerste plaats kunnen zij niet huwen. Hoewel de lesbische paren met kinderen toenemen, hebben de meeste geen kinderen. Daarnaast werken of studeren beide partners bijna altijd en zijn hun banen qua niveau meer gelijk dan bij vele heteroparen. Vergelijking moet dan ook gebeuren met heteroparen die deze kenmerken gemeen hebben met de lesbische paren (Schreurs, 1990).

Tenslotte moet iets gezegd worden over de reikwijdte van de resultaten. Hoewel de respondenten via verschillende kanalen geworven zijn, heeft de wervingsmethode tot gevolg dat men, zeker bij de werving via tijdschriften, contact moet hebben met lesbische- en/of homo-subculturen. Daarnaast is de onderzoeksgroep qua opleidings- en beroepsniveau tamelijk homogeen samengesteld. Dit komt enerzijds door selectie als gevolg van het gebruik van schriftelijke vragenlijsten. Anderzijds zijn vrouwen in lesbische relaties waarschijnlijk wat hoger opgeleid dan het gemiddelde voor Nederlandse vrouwen. Het volgen van een opleiding is voor hen meer noodzakelijk omdat er voor de meesten geen man zal zijn op wie ze eventueel kunnen terugvallen. Niettemin kunnen de resultaten zonder nader onderzoek niet generaliseerd worden naar vrouwen met een laag opleidings- en beroepsniveau en ook niet naar vrouwen die veel jonger of ouder zijn dan de hier onderzochte groep of die geen enkel contact met lesbische en/of homo-subculturen hebben.

Literatuur

- Avort, A. van de (1987). *De gulzige vrij-blijvendheid van expliciete relaties*. Tilburg University Press, Tilburg.
- Bosman, J. en B. Buunk (1985). Het problematische verband tussen attitudegelijkheid en attractie. *Sociale Wetenschappen*, 28: 203-216.
- Buunk, B. (1980). Extramarital sex in the Netherlands. Motivations in social and marital context. *Alternative Lifestyles*, 3: 11-39.
- Buunk, B. (1986). Uitwisseling en billijkheid in relaties. In: Knippenberg, A. van, M. Poppe, J. Extra, G.J. Kok en E. Seydel (Red.), *Fundamentele Sociale Psychologie*. Tilburg University Press, Tilburg.
- Buunk, B. (1990). Relationship interaction satisfaction scale. In: Toulaitos, J., B.F. Perlmutter en M.A. Strauss (Eds.), *Handbook of family measurement techniques*. Sage, Newbury Park.
- Buunk, B. en N. VanYperen (1989). Social comparison, equality and marital satisfaction: Gender differences over a ten year period. *Social Justice Research*, 3: 157-180.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of motherhood. Psychoanalysis and the sociology of gender*. University of California Press, Berkeley.
- Eldridge, N.S. en L.A. Gilbert (1990). Correlates of relationship satisfaction in lesbian couples. *Psychology of Women Quarterly*, 14: 42-62.
- Elise, D. (1986). Lesbian couples: The implications of sex differences in separation-individuation. *Psychotherapy*, 23: 305-310.
- Kelley, H.H. (1979). *Personal relationships: Their structures and processes*. Erlbaum, Hillsdale, N.J.
- Kurdek, L.A. (1989). Relationship quality of gay and lesbian cohabiting couples. *Journal of Homosexuality*, 15: 93-118.
- Kurdek, L.A. en J.P. Schmitt (1987). Partner homogamy in married, heterosexual cohabiting, gay and lesbian couples. *Journal of Sex Research*, 23: 212-232.
- Peplau, L.A., C. Padeski en M. Hamilton (1982). Satisfaction in lesbian relationships. *Journal of Homosexuality*, 8: 23-35.
- Peplau, L.A., S. Cochran, K. Rook en C. Padesky (1978). Attachment and autonomy in lesbian relationships. *Journal of Social Issues*, 34: 7-27.
- Schreurs, K. (1990). *Vrouwen in lesbische relaties. Verbondenheid, autonomie en seksualiteit*. Academisch Proefschrift, RU Utrecht, Publikatierreeks Homostudies, Utrecht.
- Van Yperen, N.W. en B.P. Buunk (1990). *European Journal of Social Psychology*, 20: 297-309.

Summary

Relationship satisfaction in lesbian couples

The main aim of this study on lesbian relationships was to predict relationship satisfaction. Therapists who work with lesbian couples emphasize the importance of a balance between attachment and autonomy. However, there exists considerable conceptual confusion in this area. We suggested that attachment consists of two components, i.e. *dependency* (the extent to which the partners influence each other and need each other) and *intimacy* (engaging jointly in rewarding activities, including the mutual exchange of personal information). Autonomy was defined as the degree to which individuals act independently of their partner. In a study among 119 lesbian couples, we found that autonomy was negatively related to dependency, but not at all to intimacy. Various aspects of intimacy, including sexual intimacy and social intimacy, and in particular emotional intimacy, were important predictors of individual relationship satisfaction. Equity was also an independent predictor of individual relationship satisfaction, but this was not the case for autonomy and dependency. Differences between the partners played an important role in the mean relationship satisfaction of the couple. This satisfaction was lower, the greater the differences within the couples in attitudes towards social intimacy, in the importance attached to the relationship, in emotional dependency, in autonomy and in their judgement of the equity of the relationship.